

Vitex agnus-castus f. latifolia

Vitex houdt wel van een warme zomer

Ronald Houtman

Van zuidelijke sierheester naar Nederlandse tuinplant

Het klimaat verandert en dat heeft gevolgen voor het sortiment. Naast negatieve gevolgen zijn er ook positieve gevolgen. Zo kunnen er nu planten in onze tuinen groeien en bloeien, die we 25 jaar geleden alleen in zuidelijker streken konden bewonderen. Een van deze planten is *Vitex*. De populariteit van dit geslacht is groeiend en de laatste jaren raakt een steeds breder publiek bekend met deze sierheesters. Er wordt volop veredeld in *Vitex*, wat de laatste jaren een behoorlijke groei in het aantal cultivars en hybriden heeft opgeleverd. En het einde is nog niet in zicht.

Auteur: Ronald Houtman

Monnikspeper

De Nederlandse namen voor *Vitex* zijn Kuisheidsboom en Monnikspeper, waarbij de meeste mensen deze plant kennen onder de

tweede naam. Maar beide namen verwijzen naar het gebruik van *Vitex* als lustverlagend middel, om het voor monniken en priesters gemakkelijker te maken zich aan het celibaat te houden. De soortnaam van de enige Europese vertegenwoordiger van het geslacht, *V. agnus-castus*, is eveneens Monnikspeper. De naam *Vitex* is simpelweg de oude Latijnse naam voor de plant, door Linnaeus in 1753 tot geslachtsnaam verheven.

Het geslacht *Vitex* telt zo'n 250 soorten bomen en struiken. Veruit de meeste van deze soorten zijn subtropisch en tropisch en voor tuinbezitters in (Noord-)West-Europa niet van belang. In Europa komt slechts één soort voor: *Vitex agnus-castus*. Andere soorten die een iets betere winterhardheid hebben zijn *Vitex negundo*, *V. rotundifolia* en *V. trifolia*. Deze zien we zelden in tuinen en zijn vooral van belang als kruisingsouder in de veredeling van *Vitex*.

Struiken

De soorten en hybriden die voor ons van belang zijn, zijn allemaal struiken. Ze groeien van nature vrij breed en ietwat onregelmatig

en kunnen in een mild klimaat gemakkelijk uitgroeien tot kleine, meerstammige bomen van meerdere meters hoog en breed. Door klimaatverandering, wat in de praktijk inhoudt dat er minder lange en minder koude winters voorkomen, groeit *Vitex* in Nederland ook makkelijker uit tot een forse struik. De bladeren staan steeds tegenover elkaar en zijn enkelvoudig (o.a. *V. rotundifolia*) tot handdelig met drie, vijf of zeven deelblaadjes. Bij het wrijven verspreidt het blad een kenmerkende, ietwat kruidige geur. Deze onmiskenbare geur wordt door veel mensen gewaardeerd.

De bloemen staan steeds in kleine bundels langs een vertakte centrale as, waardoor ze een pluim vormen. De planten kunnen zeer rijk bloeien, wat meteen de belangrijkste sierwaarde van *Vitex* is. De bloemkleur is wit of (bleek)roze tot (violet)blauw. De planten bloeien in de tweede helft van de zomer, ongeveer vanaf eind juli tot in september.

Vitex agnus-castus

De enige in Europa inheemse soort, *V. agnus-castus*, is ook de meest gekweekte. Van nature

Vitex agnus-castus Piivac-I (DELTA BLUES)

Vitex agnus-castus SMNVACBD (BLUE DIDDLEY)

Vitex negundo var. *heterophylla*

komt deze soort voor in Zuid-Europa, Noord-Afrika en Klein-Azië, ongeveer vanaf het Iberisch Schiereiland tot in de Kaukasus en Iran. Ondanks de aantrekkelijke bloei op een aantrekkelijk tijdstip in het seizoen, was *V. agnus-castus* lange tijd simpelweg onvoldoende winterhard om op grote schaal toe te passen. Maar tegenwoordig kan *V. agnus-castus* zonder problemen worden aangeplant. Omdat deze soort, zeker in Europa, van oudsher het bekendst is, zijn hier ook de meeste cultivars van. Ook zijn er inmiddels verschillende hybriden van *V. agnus-castus* met andere soorten.

Vitex agnus-castus bloeit van nature blauw en het is dus logisch dat dit de meest populaire kleur is voor *Vitex*. Blauwe bloemen komen relatief weinig voor in de natuur en zijn in onze tuinen dus ook ondervetegenwoordigd. Qua bloeitijd valt *V. agnus-castus* min of meer

tussen *Perovskia* (eind juni-begin augustus) en *Caryopteris* (september-half oktober). De natuurlijke variëteit *V. agnus-castus* var. *latifolia* verschilt van de soort doordat de deelbladeren iets breder zijn. In de natuur verspreiden zowel de soort als de variëteit ervan zich door zaaien. Ze zijn dus van nature variabel. Dit houdt ook in dat, met name van *V. agnus-castus*, meerdere klonen worden gekweekt, die onderling iets van elkaar verschillen. Met uniform groeiende en donkerder bloeiende klonen is vervolgens veredeling opgezet, om zodoende betere cultivars te kunnen introduceren. Niet alleen met blauwe bloemen; verschillende veredelaars zijn er al in geslaagd oudere cultivars als 'Albus' en 'Rosea' te overtreffen.

Blauw

De meest toegepaste soort, *V. agnus-castus*, bloeit blauw, dus is het niet verwonderlijk dat

ook de meeste cultivars blauw bloeien. Ook de al genoemde *V. agnus-castus* var. *latifolia* bloeit blauw.

De voornaamste veredeling van *Vitex* vindt plaats in de Verenigde Staten. Dit is best wel opmerkelijk, aangezien *V. agnus-castus* daar van nature helemaal niet voorkomt. Cultivars die in de Verenigde Staten worden gekweekt, maar niet of slechts op kleine schaal in Europa, zijn 'Abbeville Blue' en 'Shoal Creek'. Beide zijn fors groeiende planten die geselecteerd werden uit zaailingen van *V. agnus-castus* vanwege de regelmatige groei en rijke bloei. Niet dat de natuurlijke soort zo variabel is, maar vooral omdat er met deze cultivars planten op de markt werden gebracht waarvan de eigenschappen gegarandeerd konden worden. Ze worden immers vegetatief vermeerderd, in tegenstelling tot *V. agnus-castus*, die ook door zaaien kan worden vermeerderd. Dit geldt natuurlijk niet alleen voor *Vitex*, maar ook voor alle cultivars ten opzichte van alle andere natuurlijke plantensoorten.

De meest actieve veredelaar van *Vitex* is de Amerikaanse kwekerij Bailey Nurseries uit St. Paul, Minnesota. Het bedrijf brengt al hun planten, dus niet alleen *Vitex*, op de markt onder het merk First Editions. 'Bailtexthree' (First Editions Queen Bee) is een dichtvertakte struik met diepblauwe bloemen. De bloei vangt eerder in het seizoen aan dan bij andere cultivars. 'Bailtexfour' (First Editions Violet Magnet), de meest recente introductie, heeft diep lavendelblauwe bloemen.

Vitex negundo var. *cannabifolia*

Vitex agnus-castus V07 SC OP 4 (PINK PINNACLE)

Maar twee cultivars van een andere Amerikaanse veredelaar, Plant Introductions uit Athens, Georgia, kwamen als eerste op de markt en zetten eigenlijk de toon voor de huidige golf nieuwe *Vitex* cultivars. 'Piivac-I' (*Delta Blues*) en 'Piivac-II' (*Blue Puffball*) zijn beide goed vertakkende struiken die rijk bloeien met violet-blauwe bloemen. *Vitex* is niet erg gevoelig voor ziektes, maar met name *Blue Puffball* kan wat last krijgen van door schimmel veroorzaakte bladvlekkenziekte.

Spring Meadow Nursery in Grand Haven, Michigan, heeft onder het bekende merk Proven Winners 'SMNVACBD' (*Blue Diddley*) geïntroduceerd. Het wordt wat eentonig, maar ook dit is een dichtvertakte plant die rijk bloeit met diepblauwe bloemen. Het bewijst eens te meer dat de verschillen tussen de blauw bloeiende cultivars klein zijn.

Van recente datum is 'V12-2-1' (*Rock Steady*), die beduidend compacter groeit dan andere cultivars. De plant wordt ongeveer half zo groot als vergelijkbare cultivars. Na zes jaar zal *Rock Steady* zo'n 1,8 m hoog en 2,5 m breed zijn.

Vitex negundo*, *V. rotundifolia* en *V. trifolia

Naast de overbekende *V. agnus-castus* zijn er drie andere soorten die af en toe worden gekweekt en toegepast. *Vitex negundo* komt van nature voor in Azië, van India tot in Oost-China en Taiwan. Daar kan de struik zo'n 3

meter hoog worden, maar in West-Europa zal *V. negundo* zelden hoger dan 2 meter worden. Net als bij *V. agnus-castus* zijn de bladeren handdelig met gewoonlijk vijf, maar soms ook met drie of zeven, deelblaadjes. De bloemen zijn violet-blauw en iets kleiner dan bij *V. agnus-castus*. Maar ze staan in tot ruim 20 cm lange pluimen, wat de bloei toch opvallend maakt. Deze soort is minder winterhard en moet dus beschermd worden bij matige en strenge vorst. Door de lagere sierwaarde en iets mindere winterhardheid dan *V. agnus-castus*, wordt *V. negundo* nauwelijks in tuinen toegepast. Ook de variëteiten *cannabifolia* (meer gezaagde bladranden) en *heterophylla* (kleinere bladeren met dieper gezaagde bladranden) zijn zeldzaam.

Vitex rotundifolia ziet er totaal anders uit. Deze soort komt voor in kustgebieden van India oostelijk tot Hawaï en van Korea in het noorden tot Australië in het zuiden. De plant groeit breed spreidend, bijna kruipend. De bladeren zijn enkelvoudig, aan de bovenkant donkergroen en aan de onderkant zilvergrijs behaard. De lichtblauwe bloemen verschijnen in compacte bundels aan het eind van de twijgen. Ondanks het (sub)tropische verspreidingsgebied lijkt *V. rotundifolia* verrassend winterhard.

Ook uit Oost-Azië, maar met een verspreidingsgebied dat loopt vanaf het zuiden van Japan tot Noord-Australië, komt *Vitex trifolia*. Zoals de soortnaam al aangeeft, bestaan de blade-

ren steeds uit drie deelblaadjes. Net als bij *V. rotundifolia* zijn de bladeren aan de onderkant grijswit behaard. De blauwe tot purperen bloemen, die in juli openen, staan in tot 18 cm grote pluimen. In warme gebieden kan het een boom van meer dan 5 m hoog worden, maar vanwege de slechte winterhardheid blijft de plant bij ons kleiner. Aantrekkelijker is de cultivar '*Purpurea*'. De onderkant van de bladeren is lichtpurper en ook aan de bovenkant is de hoofdnerf purper. De bloemen van '*Purpurea*' zijn blauwpurper.

Met name *V. rotundifolia* en *V. trifolia* ('*Purpurea*') worden gebruikt in de veredeling van *Vitex*.

Blauw bloeiende hybriden

In de *Chicago Botanic Garden* werden in 1994 twee hybriden ontwikkeld in een kruisingsprogramma. Hierbij werden kruisingen tussen diverse soorten gemaakt. De twee cultivars die op de markt werden gebracht, kwamen

De soorten en hybriden die voor ons van belang zijn, zijn allemaal struiken

beide uit een kruising van *Vitex agnus-castus* en *V. rotundifolia*. Opvallend is dat de twee planten onderling behoorlijk verschillen. 'Daniel Searle' (*Chicagoland Blues*) is een vrij breed, maar compact groeiende plant. De bladeren zijn meestal enkelvoudig en breed eirond tot rond, maar soms ook driedelig met eironde tot omgekeerd eironde deelblaadjes. Ze zijn meer grijsgroen dan bij *V. agnus-castus* en cultivars. De bloemen zijn licht violetblauw. De tweede cultivar is 'Helen Froehlich' (*Summertime Blues*), die een dichtvertakte, compacte struik vormt. Het donkergroene blad is meestal driedelig met omgekeerd eironde deelblaadjes. Minder vaak worden eironde, enkelvoudige bladeren gevormd. De bloemen zijn donker violetblauw, waarmee *Summertime Blues* behoorlijk afwijkt van *Chicagoland Blues*. Beide cultivars zijn steriel.

Door de al eerder genoemde *Bailey Nurseries* werd *Vitex* 'Bailtextone' (First Editions Flip Side) geïntroduceerd. Deze cultivar ontstond uit zaad van *V. trifolia* 'Purpurea' na bestuiving met pollen van *V. agnus-castus*. De plant groeit duidelijk breder en ook sterker dan *V. agnus-castus* en zal uiteindelijk een brede, afgeplatte struik worden. Het blad is donkergroen aan de bovenkant en opvallend purperkleurig aan de onderkant. De bloemen zijn violet.

Wit en roze

Alle wit- en rozebloeiende *Vitex* zijn cultivars

van *V. agnus-castus*. 'Albus' is een oude cultivar, meest waarschijnlijk ontstaan als spontane zaailing in de natuur, getuige de oude naam *V. agnus-castus* var. *albus*. De plant heeft een iets fijnere structuur en iets meer grijsgroen blad dan de "gewone" blauwbloeiende variant. En uiteraard witte bloemen. De enige andere witbloeiende cultivar is 'Silver Spire', die soms onder de foutieve naam 'Snow Spire' wordt verkocht. 'Silver Spire' bloeit rijk met langere en slankere bloempluimen dan 'Albus' en kan als een verbetering hiervan worden beschouwd.

Net als 'Albus' is ook 'Rosea' waarschijnlijk een tot cultivar verheven selectie uit de natuur, voorheen bekend als *V. agnus-castus* var. *rosea*. Het is een vrij losse struik, met iele bloempluimen met bleekroze bloemen. Eigenlijk is 'Rosea' niet aan te bevelen, maar kan er beter voor een van de nieuwere cultivars worden gekozen. 'Santamaria' heeft min of meer dezelfde groeiwijze als 'Rosea' en ook bleekroze bloemen, maar de bloempluimen zijn groter en de plant bloeit rijker. Dat het niet gemakkelijk is om een dieproze bloeiende *Vitex* te ontwikkelen, bewijzen 'Bailtextwo' (First Editions Galactic Pink) en 'V07 SC op 4' (Pink Pinnacle). Met een compactere groei en dichte vertakking is de plantvorm duidelijk verbeterd, maar de bloemen zijn steeds bleekroze. Weliswaar iets donkerder dan 'Rosea', maar zeker niet dieproze. Wel een verbetering in bloemkleur is te zien bij 'Salinas Pink', die zachtroze bloemen heeft.

Waarschijnlijk niet in Europa aanwezig, maar wel in Amerikaanse tuinen, is 'Blushing Spire'. Ook deze cultivar bloeit met bleekroze bloemen in slanke pluimen.

In de tuin

Plant *Vitex* bij voorkeur in lichte, niet te natte, goed doorlatende grond. De wortels zullen geen stilstaand water verdragen, dus goede drainage is zeer belangrijk. De planten kunnen goed (diep) worden teruggesnoeid. Ze zullen dan sterk hergroeien en met grotere bloempluimen bloeien. De bloemen trekken veel bestuivende insecten aan, vooral diverse soorten hommels en in iets mindere mate bijen. En hoewel het op het eerste gezicht niet zo lijkt, is er voldoende variatie in groeiwijze, bladvorm en bloemkleuren.

De laatste jaren is *Vitex* duidelijk populairder geworden als tuinplant. Logisch, want het zijn uitgesproken warmteminnende planten die veel zon en hitte verdragen en ook behoorlijke droogte. In het veranderende klimaat zullen we *Vitex* dus steeds meer kunnen toepassen. En terecht.

BE SOCIAL
Scan, lees & deel!